

УДК 378 [37.013 +78]

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.74.20>

Макарова Е. В., Яковенко В. Г.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Розглядаються та науково обґрунтовуються питання актуалізації використання сучасного європейського досвіду вокальної підготовки майбутніх фахівців вокального мистецтва в умовах університетської освіти України, розкриваються питання розвитку вокально-творчого формування співака-вокаліста на основі інтеграційних взаємодій європейських і українських вокальних шкіл.

Визначається, що спеціаліст XXI ст. має бути висококваліфікованою особистістю, яка здатна творчо мислити, розв'язувати проблеми нестандартним шляхом. Досліджуються наукові засади використання ефективних європейських методик вокальної підготовки, розглядається питання впровадження в практику нових перспективних шляхів творчої діяльності як педагога, так і студента. Розкрито науково-педагогічні та мистецтвознавчі основи навчання студентів у вокальному класі інституту мистецтв, висвітлюються фізіологічні процеси та вокально-технічні підходи до них. Доводиться, що розвиток вокально-виконавської творчості передбачає розвиток як вокальної техніки, так і психотехніки (техніка переживань).

У статті розглядаються нормативні завдання дисципліни “Сольний спів”, засоби професійної педагогічної комунікації у процесі підготовки майбутнього співака-виконавця, функції викладача на аудиторних заняттях. Визначено відмінності профілюючої дисципліни “Сольний спів”, окреслено професійні функції викладача вокалу: навчальна, виховна, розвивальна. Розглядаються ключові компетенції викладача мистецького профілю: соціальні, методичні, фахові. Вокально-фахова компетентність розглядається як поєднання необхідних знань, умінь і навичок.

Одним із найважливіших завдань у процесі виховання співака-виконавця є чітке визначення виконавських можливостей студента (тип голосу, характер голосу, фізичний і психічний стан). Доводиться, що метою підготовки студентів-вокалістів має стати формування вокально-виконавської, мистецько-теоретичної та методичної компетенції та впровадження у вокальну практику передового європейського досвіду вокальної науки на сучасному рівні.

Ключові слова: європейський вокально-виховний досвід, професійні функції, фахові компетенції, європейські принципи викладання.

Модернізаційні процеси, що відбуваються в сфері освіти в Україні, значною мірою зумовлені прагненням країни досягти високої якості освітніх послуг, забезпечити відповідність їх сучасним глобалізаційним викликам.

Розвиток вокально-мистецької освіти України актуалізується і модернізується під впливом європейської вокальної педагогіки, яка орієнтує на виконання завдань підготовки фахівців нової формації з високим рівнем компетентності та професійно-фахової підготовки. Цим зумовлено потребу розвитку нових методів, які сприятимуть становленню особистості співака-виконавця, його свободи, активності та готовності до творчої праці.

У контексті цього актуалізується питання щодо вивчення і творчого застосування продуктивного досвіду видатних європейських педагогів-вокалістів, упровадження з позиції перспектив їхнього досвіду у практику сучасної університетської освіти України.

Як зазначає доктор педагогічних наук О. М. Олексюк, “аналіз основних тенденцій розвитку вищої мистецької освіти в Україні свідчить про те, що в сучасних умовах актуалізується процес пошуку нових стратегій” [6, с. 434].

У цьому зв'язку актуальним є дослідження наукових засад використання в умовах університетської освіти ефективних європейських методик вокальної підготовки, оскільки від правильної реалізації методів і засобів навчання залежить результат вокально-виконавської підготовки майбутнього фахівця.

Аналіз наукових досліджень і публікацій із зазначеної проблеми показав, що в наукових і навчально-методичних працях таких учених, як Д. Аспелунд, В. Богадунова, К. Васеніна, І. Варталян, Н. Гонтаренко, Л. Дмитрієва, І. Левідова, М. Микиші, В. Морозова, І. Назаренко та інші, розкрито різні аспекти навчання студентів у вокальному класі в системі професійної вокально-музичної освіти.

Проте питання викладання предмета “Сольний спів” в умовах університетської освіти на основі використання новаторського європейського досвіду, що заклав основи сучасної вокальної педагогіки, ще не знайшли належного висвітлення у літературі, що визначило актуальність статті.

Мета статті – обґрунтувати діяльність актуалізації європейського досвіду вокальної підготовки в умовах сучасної університетської освіти; визначити професійні функції та фахові компетенції викладача вокалу.

Специфіка викладання предмета “Сольний спів” у системі університетської вищої освіти інституту мистецтв має свої відмінності, які виявляються у:

- а) завданнях підготовки фахівця вокальної спеціальності;
- б) кількості аудиторних годин, відведених на вивчення фахової дисципліни;
- в) ступені складності навчального репертуару, пропонованого студентам для засвоєння.

Предмет “Сольний спів” є профільною дисципліною, вивчення якої передбачене нормативним складником навчального плану підготовки бакалаврів, магістрів музичного мистецтва. Завданнями цієї дисципліни є такі:

- 1) опанування студентами вокально-технічними навичками в процесі засвоєння вокальних вправ, вокалізів, творів різних форм, стилів, жанрів;
- 2) розвиток музичних здібностей студентів;
- 3) розвиток інтелектуальної, естетичної та духовної сфери студента на високохудожніх зразках вітчизняної й зарубіжної музики;
- 4) формування виконавської манери (камерний клас) та сценічної культури (оперний клас).

Реалізація цих знань покладена на викладача вокалу, який має володіти фаховими компетенціями, необхідними для виконання своїх професійних функцій. На основі накопичення ґрунтовних наукових знань щодо природи та механізмів звукоутворення, спираючись на наукові праці вчених-акустиків і педагогів практиків, таких як: Р. Юссон, М. Микиша, В. Морозов, Ю. Юцевич та інших, стало можливо на сучасному етапі навчати студентів свідомого формування вокальної функції голосового апарату.

Використовуючи демократичний стиль у вокальній підготовці, викладач намагається врахувати індивідуальні можливості й особистий досвід студента, будову апарату, особливості нервової системи, його потреби як творчої особистості. Формуючи творчі здібності кожного окремого студента, треба пам'ятати, що секрет його подальшого успіху не тільки у наявності природних виконавських даних, але й у їх свідомому врахуванні та всебічному розвитку. Чітке визначення виконавських можливостей студента (тип голосу, характер голосу, фізичний і психічний стан, зовнішній стан) є одним із найважливіших завдань у процесі виховання співака-виконавця.

Регулярні і систематичні зосередження уваги студента на вібраційних, м'язових та інших відчуттях під час співу їх функції в поєднанні з якістю звуку, а потім – оволодіння впливами на звучання свого голосу через відчуття “вокально-тілесної схеми” є ефективним шляхом керування процесом навчання співу на сучасному етапі. Спираючись на ці висновки, можна говорити про те, що основним завданням євроінтеграції у вокальному класі є:

- запровадження у вокальну практику передового європейського досвіду вокальної науки на сучасному рівні;
- підвищення освітнього та культурного рівня кожного студента шляхом творчо-виконавської діяльності;
- перехід до динамічної моделі навчання, що дасть змогу задовольнити можливості кожного студента в здобутті певного освітнього кваліфікаційного рівня відповідно до здібностей.

Навчальну функцію викладач здійснює на аудиторних заняттях:

- а) пояснює студенту основні категорії та поняття сольного виконавства (звуковедення, інтонація, динаміка, стиль, форма тощо);
- б) підготовка студентів до концертно-виконавської діяльності; формування сценічного досвіду студента у процесі концертного виступу.

Розвивальну функцію викладач реалізує у навчальній і позанавчальній діяльності:

- а) розвиток вокально-виконавських умінь і навичок;
- б) збагачення репертуару студента творами різних стилів і жанрів; розвиток емоційної та духовної сфери студента в процесі концертних виступів.

Виховна функція викладача полягає у вихованні у студентів:

- а) власного виконавського стилю;
- б) навичок самоосвіти;
- в) артистизму і сценічної культури.

В українських вищих навчальних закладах мистецького профілю виконання всіх цих функцій вимагає від викладача перш за все володіння комплексом фахових компетенцій. У більшості європейських країн орієнтиром і критерієм для освітньої діяльності вищих навчальних закладів є ключові компетентності. Ключові компетентності – це ті головні особистісні якості, які потрібні людині, щоб відповідати сучасним і майбутнім вимогам в її повсякденному приватному та професійному житті [4, с. 9].

Серед ключових (базових) компетентностей доктор Х. Кнаух, наприклад, виділяє такі: соціальну (вміння уникати конфліктів); методичну (здатність розв'язувати проблеми й абстрактно мислити); фахову [4, с. 10].

Більшість українських науковців, що досліджують професійно-педагогічну компетентність, зокрема й вокально-педагогічну, виділяють такі ключові компетентності: соціальну, професійну, методичну. Вокально-фахова компетенція розглядається як органічне поєднання і взаємообумовленість необхідних знань, умінь і навичок та володіння фаховими методиками.

Наукове обґрунтування необхідності формування особистості співака-виконавця на основі вимог сучасних європейських вокальних методик до першочергових завдань відносить умови самореалізації особистості, створення умов для виявлення студентами власних музичних здібностей, творчого потенціалу, професійно-вокальних якостей. Спираючись на інноваційні висновки щодо формування співацького голосу сучасних європейських фахівців вокалу, завдання до підготовки співака-виконавця у сфері університетського музичного мистецтва має вирішуватись шляхом комплексного

використання різних методів, які відбираються з урахуванням індивідуальних можливостей. Цей процес має бути свідомим – студент має знати причину вибору певного методу, механізм його дії на голосовий апарат, прогнозований результат.

Найактуальнішою, новаторською, яка заклала основи сучасної європейської вокальної педагогіки, є фундаментальна праця Вальборг Вербек-Свердстрем “Школа розкриття голосу”, в якій розглядається концепція природного розвитку голосу. Критично аналізуючи традиційні вокально-технічні методики й артистичні установки XIX ст. та їхній вплив у першій половині XX ст., вона об’єктом емпіричного розгляду ставить “співаючу” людину. Увага педагога має концентруватись саме на потребах кожного учня та об’єктивних умовах розвитку його голосу. Висвітлює фізіологічні процеси і вокально-технічні підходи до них, інтегруючи їх у більш високу етико-естетичну сферу. “Голос треба не розвивати, а звільняти від фізичних і психічних перешкод” [1, с. 5].

Сучасна вокальна педагогіка спирається на досить глибокі знання з медико-фоніатричної та психологічної науки. Стилистично вона орієнтується здебільшого на історичні зразки й питання історичної постановочної практики, оскільки виконуються історичні музичні твори. Однак “спів як мистецтво підпорядкований змінам музичних стилів, тому вокальна педагогіка має готувати співака так, щоб він, як артист, міг виявити себе в стилі свого часу” [1, с. 10].

Проблема вокального вдосконалення, осучаснення – особливо в музичній естетиці нашого часу, який вимагає від співака нового, декламаційно-емоційного виконання – поки що тільки на підході. Тому робота Вербек-Свердстрем і пропонує, відповідно до цього, новий, сучасний шлях підготовки співака, в основу якого закладено трактування мистецтва XX–XXI ст. Воно ламає поняття замкненого в собі твору мистецтва з його поняттям досконалості, який розширюється на весь артистичний процес. Відповідно, той хто вчиться, стає творцем, а творець – тим, хто вчиться, це і є справді новий підхід, який відкриває великі можливості художнього й загального розвитку.

Специфіка сучасного європейського вокального навчання вимагає цілеспрямованого формування самостійної позиції учня в оцінюванні результатів вокально-виконавської діяльності. “Результативність цього процесу значною мірою залежить від індивідуального аспекту навчання, переломлення загальних педагогічних методів крізь призму особистості учня” [1, с. 10]. Виявлення та розвиток особистісних якостей студента безпосередньо пов’язані з переорієнтацією навчального процесу із “суб’єкт-об’єктних” відношень на “суб’єкт-суб’єктні” [1, с. 23].

Використовуваний у сучасній європейській вокальній педагогіці принцип міжособистісної взаємодії, спрямований на забезпечення продуктивної співпраці педагога і студента, у перспективі розглядається як вирішальний чинник професійного становлення музиканта-вокаліста. Зорієнтованість сучасної університетської вокальної педагогіки на використання європейського досвіду підготовки студентів, безумовно, збагатить значущість художньо-естетичних і культурологічних аспектів вокально-виконавської діяльності, необхідності використання у структурі вокального навчання поліхудожніх і культурологічних компонентів. Оволодіння узагальненими художньо-естетичними підходами дасть змогу усвідомлювати твори вокального мистецтва як культурний феномен, поглиблюючи процеси осягнення музичного замислу.

Великі можливості для розвитку майбутнього співака-виконавця, для розвитку його художньої свідомості відкриває відродження вітчизняної культури, сприяючи засвоєнню духовних цінностей українського народу. Звернення до вокальних шедеврів національної пісенної скарбниці в поєднанні з європейською вокальною технологією забезпечує надійні підвалини для формування творчої особистості.

Методологічна спрямованість університетського вокального навчання на основі використання новітніх розробок європейської вокальної педагогіки зумовлює гармонізацію суто вокальної та загальнопрофесійної підготовки. Тому основними засобами професійно-педагогічної комунікації у процесі підготовки майбутніх співаків-виконавців стають:

- 1) спеціальна вокальна термінологія;
- 2) усний аналіз вокального твору, словесні пояснення, бесіда, переконання тощо;
- 3) знакові системи (нотні знаки і спеціальні позначення в нотному тексті тощо);
- 4) вокально-декламаційний прийом (вокалізація або сольфеджування окремих фраз або уривків вокального твору з підкресленою декламаційно-ритмічною організацією деяких звуків).

Висновки. Отже, використання європейського вокального досвіду в умовах університетської освіти дає змогу визначити основні сучасні принципи, методи й засоби навчання майбутніх співаків, а також окреслити професійні функції та фахові компетенції викладача сольного співу.

Багато уваги постулатам європейської вокальної педагогіки приділили видатні педагоги минулого та вчені сучасності, зокрема: М. Донець-Тессеєр, М. Микиша, Л. Дмитрієв, П. Морозов, Н. Татарінова, Е. Макарова, В. Яковенко та інші, поступово об’єднавши європейський досвід з українською вокальною школою, отримуючи досить високі результати.

Використана література:

1. Вербек-Свердстрем В. Школа раскрытия голоса, путь к катарсису в искусстве пения / пер. с нем. Н. Фодоровой. Москва : Evidentis, 2009. 232 с.
2. Демиденко В., Головатий М. Самореалізація: сутність, становлення, розвиток. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 2 (43). С. 34–36.
3. Корнілова А. Ключові кваліфікаційні компетентності у вищих навчальних закладах Німеччини. *Шляхи освіти*. 2005. № 3. С. 8–22.
4. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва. *Музична Україна*. Київ, 1971. С. 142.
5. Олексюк О. Інноваційні підходи в сучасній мистецькій освіті. Київ : Університет імені Б. Грінченка, 2013. С. 248.
6. Штайнер Р. Allgemeine Menschen Kunde CA-293. Darnash, 1992.
7. Юцевич Ю. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу. Київ, 1998. С. 3–10.

References:

1. Verbek-Sverdstrom V. Shkola raskryitiya golosa, put k katarsisu v iskusstve peniya [School of voice disclosure, the path to catharsis in the art of singing]. Per. with him. Fodorova NN. Moskva : Evidentis, 2009. 232 s.
2. Demidenko V., Golovaty M. Samorealizatsiia: sutnist, stanovlennia, rozvytok [Self-realization: essence, formation, development]. *Pedagogy and psychology*. 2004. № 2 (43). P. 34–36.
3. Kornilova A. Kliuchovi kvalifikatsiini kompetentnosti u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Nimechchyny [Key qualifications in higher education in Germany]. *Ways of education*. 2005. № 3. S. 8–22.
4. Mykysha M. Praktychni osnovy vokalnoho mystetstva [Practical foundations of vocal art]. *Musical Ukraine*. Kyiv, 1971. P. 142.
5. Oleksyuk O.M. Inovatsiini pidkhody v suchasni mystetskii osviti [Innovative approaches in modern art education]. Kyiv : B. Hrinchenko University, 2013. S. 248.
6. Steiner R. Allgemeine Menschen Kunde CA-293. Darnash, 1992.
7. Yutsevich Y. Teoriia i metodyka formuvannia ta rozvytku spivatskoho holosu [Theory and methods of formation and development of the singing voice]. Kyiv, 1998. P. 3–10.

Makarova E. V., Yakovenko V. H. Actualization of the European experience of vocal training in the conditions of modern university education of Ukraine

The article considers and scientifically substantiates the issues of updating the use of modern European experience of vocal training of future vocal specialists in the university education of Ukraine, reveals the development of vocal-creative formation of singer-vocalist on the basis of integration of European and Ukrainian vocal schools.

It is determined that the specialist of the XXI century. Must be a highly qualified person who is able to think creatively, solve problems in a non-standard way. The scientific bases of use of effective European methods of vocal training are investigated, the question of introduction in practice of new perspective ways of creative activity of both the teacher and the student is considered. The scientific-pedagogical and art-scientific bases of students' education in the vocal class of the Institute of Arts are revealed, physiological processes and vocal-technical approaches to them are covered. It is proved that the development of vocal and performing creativity includes both the development of vocal technique and psychotechnics (experience technique).

The article considers the normative tasks of the discipline "Solo singing", means of professional pedagogical communication in the process of training the future singer-performer, the functions of a teacher in the classroom. The differences of the profile discipline "Solo Singing" are determined; the professional functions of the vocal teacher are outlined: educational, upbringing, developmental. The key competencies of an art teacher are considered: social, methodical, professional. Vocal-professional competence is considered as a combination of necessary knowledge, skills and abilities.

One of the most important tasks in the process of educating a singer-performer is a clear definition of the student's performance (type of voice, nature of voice, physical and mental condition). It is proved that the purpose of training students-vocalists should be the formation of vocal-performing, artistic-theoretical and methodological competence and introduction into vocal practice of advanced European experience of vocal science at the modern level.

Key words: *European vocal-educational experience, professional functions, professional competences, European principles of teaching.*